

JOSEP CLARA I RESPLANDIS
Universitat de Girona

TOPONÍMIA DE L'ALTA VALL DEL TER AL SEGLE XVI (1568)

Un quadern de l'Arxiu Diocesà de Girona, *Denuntiationes decimarum de anno 1502. Inveniuntur Rodaliae aliquarum parochiarum* (sigla arxivística: 111 Episcopal Bisbe Patrimoni Mitra C5 N25), la documentació del qual correspon realment a 1568-1569, reporta deposicions testificals sobre els límits de parròquies del bisbat. Les pàgines que el conformen duen dues numeracions.

Segons Josep M. Marquès, l'intent d'aplegar aquestes dades era de prevenir discussions sobre drets delmers en llocs on les demarcacions podien ser objecte de discussió. El delme, com és prou sabut, era una càrrega de l'Antic Règim exigida per les autoritats eclesiàstiques, recaptada per parròquies i que era satisfeta en espècie; es tractava d'una part bàsica de les finances eclesiàstiques que servia per sustentar el clergat i les despeses del culte. A la demarcació de Girona es recaptà entre els anys 887 i 1837. Però cal tenir en compte que, si bé es recaptava a les esglésies, porcions importants del delme van passar a mans de personatges o col·lectius diversos.¹

La font documental ja va ser valorada pel mateix Josep M. Marquès, l'any 1999, que en subratllà l'interès per a l'onomàstica, la geografia històrica i la filologia, i va donar a conèixer la part corresponent a parròquies de la Garrotxa.²

Al marge de l'interès de la font per a la recol·lecta i repartiment dels delmes, la proposta d'ara segueix la referida direcció assenyalada per Marquès: reportar la part corresponent a les parròquies de l'alta vall del Ter o comarca de Camprodon, pertanyent aleshores al bisbat de Girona i des de 1957 al de Vic.

Es tracta d'una contrada pirinenca, de desnivells considerables, població reduïda, economia de muntanya, rica en ramaderia i belleses naturals innegables, presidit per altures superiors als 2.500 metres i drenat pel Ter i els seus afluents, un territori que, a hores d'ara, és inclòs a la comarca del Ripollès. Limita al nord amb el Conflent i el Vallespir (comunes de Mentet i Prats de

1. Manuel TERUEL GREGORIO DE TEJADA, *Vocabulario básico de la historia de la Iglesia*, Barcelona, Crítica, 1993, p. 139-157; Pere GIFRE RIBAS, *Delmes, censos i lluïsmes. El feudalisme tardà a la Catalunya vella (Vegueria de Girona, s. XVI-XVII)*, Girona, Documenta Universitària, 2011; Elvis MALLORQUÍ, *El delme*, Girona, Diputació de Girona i la Caixa, 2017. També del darrer autor, *Els delmes de la vall de Camprodon*, dins «Les Garrotxes», 22 (tardor-hivern 2018), p. 84-85.

2. Josep Maria MARQUÈS, *Rodaliaes d'algunes parròquies de la Garrotxa*, dins «Annals 1996-1998 Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca», 14 (1999), p. 99-130.

Molló-la Presta), al sud amb el Baix Ripollès, a l'oest amb la Vall de Ribes i a l'est amb la Garrotxa.

L'aportació ajuda a completar les monografies molt interessants que van fer el filòleg Joan Coromines, quan va redactar un treball sobre toponímia antiga de l'alta vall de Camprodon,³ i Ramon Amigó i Julià Pasqual, que van publicar un aplec exhaustiu sobre la toponímia del municipi de Vilallonga de Ter, territori que ocupa una part molt considerable de l'espai de l'alt Ter.⁴

Val a dir que les parròquies del bisbat de Girona situades en el territori de la vall eren les de Camprodon, Creixenturri, Llanars, Molló, Setcases, Tregurà i Vilallonga. Amb el pas dels anys, el 1597, la de Creixenturri va esdevenir sufragània de la de Camprodon.⁵ La parròquia de Sant Pau de Segúries, d'altra banda, pertanyia al bisbat de Vic. La de Cavallera era del bisbat d'Urgell,⁶ però va passar al de Vic al segle XVIII. Per aquesta raó, els límits de les dues darreres no figuren entre la documentació generada pel bisbat de Girona.

Cal afegir encara que, en la relació de topònims, n'hi ha uns pocs que, realment, no són de la vall de Camprodon, sinó que pertanyen a la vall de Ribes (per exemple, Coma de Vaca, Pardines, el Serrat) i algun altre que cau fora de la comarca per la banda del límit fronterer amb França, com la coma del Tec. En la llista del final col·loquem entre parèntesi la parròquia on són esmentats.

Camprodon (f. 120 = 136)

In valle Landrinense vel in locum quem dicunt Camporotundo vel in locum quem dicunt Frexeneda sicut terminatur a parte orientis in locum que dicitur Spulzella et exinde pergit per ipsa via usque ad Pugna Franchore et de meridie infrontat in rocha Clariana et deinde descendit per ipsa serra usque ad ipso congusto vel in flumine Theser et ab occidente afrontat in ipso plano Spinalba, de parte vero circii in latera de Labora. Quequidem affrontationes asseruerunt possunt esse vere preter quam affrontationes de parte occidentis

3. Joan COROMINES, *Toponímia antiga de l'alta vall de Camprodon*, dins *Entre dos llenguatges*, II, Curial, Barcelona, 1976, p. 68-131.

4. Ramon AMIGÓ ANGLÈS. Amb la col·laboració de Julià PASQUAL (*sic*) i PAGÈS, *Toponímia del terme municipal de Vilallonga de Ter*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1979. Menys acadèmic resulta l'aplec de Rosa Ma. TORALLAS I ROUS, *Toponímia de la Vall de Camprodon*, dins «Amics de Besalú. IV Assemblea d'Estudis del seu comtat, Actes i comunicacions», II (1980), 85-110, [Olot, 1984].

5. Josep M. MARQUÈS, *Creació i extinció de parròquies al bisbat de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXV (1995), 430.

6. Lloc esmentat en la cèlebre dotàlia de la Seu d'Urgell que porta la discutida data de 819 i que la crítica posterior atribueix a una falsificació feta entre els anys 952 i 1024. Ramon ORDEIG I MATA, *Les dotàlies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII). Volum I, primera part*, Vic, 1993, p. 6 i 11.

que non extenditur tantum sed solum nunc affrontant usque ad mansum de Folcra et ascendit fins a las Cortadas. Fecerunt etiam fidem de consecratione monasterii sancti Petri ordinis sancti Benedicti dicti ville facta per Gundemarum,⁷ episcopum Gerundensem, una cum aliis levitis et archidiaconis anno nongentesimo quarto, regnante rege Lutorio, filio Ludovici regis in Francia, in quo instrumento sunt aliquae ecclesie dicto monasterio date.⁸ Joannes Armanyach, Antich Sauri ville et Stephanus Torralles testibus dicti juramenti medio dixerunt que lo bosch del pla de Sant Pera pren principi a la Rocassa, va tirant a sol ixent fins en lo Comallet, ha hont ha un forn de calç, y arriba fins a la ribera de Ritortell, part ab Ritord, y arriba fins a la torre del Coll dit de casa Ciquiar⁹ y torna a las Rocassas.

Creixenturri (f. 121 = 137)

Affronta a sol ixent ab lo puig de Porreras tot lo aygavés qui mira a Porraroles y de aquí devalla per unas crestas de roca y devalla baix ab mas de las Comas, y de aquí passa a la Genebrosa a unas matas de baix a ont ha un bell terme, y de aquí va axir a la Creuheta qui.s diu la Crossa del Abat, qui és un bell còdol en lo qual està sculpida dita creueta, y de aquí va a las Calzinas per unas solanas y va axir a la rocha del Corp affrontant al riu Ter, y après sen va Ter amont fins al torrent de Grexenturell, altrament dit d.en Conpanya, y après sen va torrent amont y ix a las rochas Aguileras, y après passa per tota la serra y ve a la serra de Bolòs, y de dita serra va y hix al puig de Porreras per lo aygavés.

Sant Esteve de Llanars (f. 115 = 131-131v)

A sol ixent en la Creu de Cantallop prop la casa de mossèn Bac, y passa lo riu Ter y va.se.n per un torrent amont dit del Podrit y puia a la Serra de

7. Confusió del transcriptor del document. La consagració de l'església de Sant Pere de Camprodon del 27 de novembre del 904 la va fer el bisbe Serfdedéu, i aquell any no regnava el rei Lotari, sinó el rei Carles fill de Lluís: cf. *Catalunya Romànica*, X. *El Ripollès*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1987, p. 86; *Catalunya Carolíngia*. V. *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, I, n. 116, p. 142-143

8. La donació del comte Sunifred al monestir de Sant Pere de Camprodon del 12 de juny del 964 és transcrita a *Catalunya Romànica*, X. *El Ripollès*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1987, p. 87, datant erròniament 910. El mateix document, publicat a *Catalunya Romànica*. V. *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, I, n. 361, és datat el 965, assenyalant els editors la manca del signe «V» al final de la datació.

9. El Sitjar, casa al vessant de la Vall del Bac, coneguda antigament amb el nom de Puigpardines. Des del segle xv, però, és coneguda amb aquest segon nom.

Caballera, y de aquí sen va tota serra fins al cap de las rocas anomenadas las Padrissas, y se.n devalla après en un lloc anomenat als Plans qui són frontera de la Roca de Llanàs a un tara a uns boxos, y de aquí tira a la cantera del Cortal d.en Payrot curt y devalla al camp de Comila, ha hont és la divisió del delmar de Llanàs ab Vilallonga, y aquí ha qüestió ab los de Vilallonga sobre lo delmar pretenint arribar fins en lo aygavés de qui es remetesen a la veritat bé que los parroquians de parròchia de Llanàs, y de aquí devalla lo present delmar prenent tot lo aygavés fins al puig Farriol y pren un camp és en lo torrent, y de aquí sen va prenent la serra devallant a las Carrabias, qui són de Llanàs, y devalla.se.n a Palancà seguint lo torrent dit de Palancà, dret a la palanca qui va a la Roca y passa lo torrent y la ribera de Ter y corren.sa a las Vessaganyas. No porian dir bonament aquí quant pren de las Vessaganyas, y de aquí sen puia al collet dit coll Pregon, y aquí no porrian dir res del delmar quant en los emprius de las erbas, és ver són totes de Llanàs, y après de aquí torna y sen puia per tota la serra fins a las Agudas y tira per tota la serra de Faytús, y va.se.n tota serra fins en dret lo serrat dit de las Carosas del dit terme de Llanàs y passa lo torrent de las Corosas y puia a la serra de Fraxanet y torne.se.n serra avall fins a la creu de Cantallops, és ver per aquí y a algunes entrades fan los delmar.

Santa Cecília de Molló (f. 121v = 137v-138)

Comensant a sol ixent pren principi a col de Aras y anant a la volta de cerç sen va serra serra fins a coll Pregon prenent lo aygavés, y de aquí se.n va al som d.Ezpinals, y de aquí trenca ab la parròchia de Setcasas y se.n va serra rant fins a Feytús prenent lo aygavés de Moyó, y de aquí prenent lo aygavés se.n va al puig de la Caritat y tira seguint la serra al coll Sobirà, y de aquí pren la meytat del bac de Fraxanet y devalla al torrent de Avallaneda afrontant ab la ribera de Ritord, y de aquí se.n munta al puig de Girafulla y passa a las vernedas de la Boxeda y passa e arriba al puig de Ton y se.n torna al torrent de sanct Pera y passa un singla de rochas unt ha un senyals de creus y arriba als esquexos de la roca de Rochabruna y se.n va al mas de la Vila y arriba al tey¹⁰ del prat de la Boxada y puia al padró de la Charitat affrontant ab Rocabruna, y arriba al cap de la era de roca del Faig y se.n torna a coll de Aras, passant primer per lo coll de Prujent, muntant a la fura lo som de Montfalgar prenent tot lo aygavés debes Moyó.

10. Arbre o arbust de la família de les tillàcies, *Tilia platyphyllos*, inclòs pel farmacèutic Josep MORER LACOT (Camprodon, 1848-1880) al catàleg de flora de la comarca (José MORER i Francisco de A. GALÍ, *Historia de Camprodon*, Barcelona, Imp. de Pedro Casanovas, 1879, p. 12). Localitzat també a la vall de Ribes: Josep VIGO I BONADA, *Flora de la Vall de Ribes*, Barcelona, Departament de Botànica. Facultat de Biologia. Universitat de Barcelona, 1983, p. 378.

Setcases (f. 113v = 130)

Prenent principi al torrent junct a la Creu Trencada pren e tira a la volta de sol ixent, prenent tot lo aygavés arriba al puig de las Aguda, y de aquí prenent tot lo aygavés, tirant vers cerç va dret a la collada de Lienç, y de aquí pren lo aygavés y tira fins ab la coma del Tech ab som de Costabona, y vas per tota la serra prenent tot lo aygavés fins a Rocacolom, affrontant ab Capmagra, y tira per Capmagre enllà a Concròs fins al som de la Llosa, y va a la collada de la coma de la Dona fins al sol de la coma de Bassibés, y tira al som de Morens, affrontant ab la coma de Bassivés, y de aquí sen va dret al coll de la Marrana prenent tot lo aygavés y torna.sen avall fins a la collada de l.Orri, affrontant ab Fraser, y va.se.n al som de Gallinassa prenent lo aygavés fins afrontant ab la coma dita coma de Callar, y devalla.sen fins a la collada de Urzal affrontant ab dita coma de Callar prenent tot lo aygavés, y torne al rech de la Creu Trencada o torrent de la Creu Trencada, que és la primera afrontació.

Tregurà (f. 116 = 132)

Comensa a sol ixent al flom de Ter que mescla Ter ab Pontiró y de aquí puia a la rocha de la Nou y pren tot lo aygavés qui pot pendre o discórrer al flom de Pontiró, y de aquí puia al puig de Mijanell y vasen tota serra fins a la vall del Serrat y salta a coma de Vacas y sentorne puia al flom de Palomeras y passa tot flom avall y torne.s mesclar ab Ter y torna Ter aval fins al flom de Montiró [sic, per Pontiró].¹¹

Sant Martí de Vilallonga (f. 119 = 135)

A sol ixent ab la parròchia de Lanars, en lo camí real ahont ha uns tèrmans y passa un torrent qui és prop la Roca e lo camí que va a la Ginestera y puia.se.n a la serra en lo lloch dit las Padrissas, y de las Padrissas sen puia prenent tot lo vessant del bach fins a la Pastera, y aquí a ponent afrontan ab la parròchia de Pardinias, y pren la serreta y aygavés fins al coll de las Bassas, y de aquí tira lo delmar fins al torrent de Naret y devalla per lo torrent avall fins al cortal de la Molina, exceptat que ya dos campets, que los de Vilallonga de mig camp ensà reben lo delma, los quals campets són de part de ponent del cortal de la Molina, y de aquí tira dret ribera amont fins al torrent dit del Franc, y de aquí sen va al camp de Giny y passa al lloch dita roca de Querroig y va dret a la jassa de las Ortigas o dels Primals¹² y va al torrent de la vinya ensemps ab tota la coma que posseheix Mossèn Callar de Ripoll, y va.se.n passar a Galli-

11. Montiró és un llogarret agregat al municipi empordanès de Ventalló.

12. Primals s'aplica a l'animal oví, boví o cabrum que té d'un a dos anys de vida.

nassa tota serra fins al som de Pastura, y va.se.n serra avall per lo torrent del Dop fins a la Creu Trencada, que és en vista de Setcases, passant lo riu de Ter, y va.se.n a la font Roja del Bach per un torrent amont que té ab lo Morrall, y de aquí sen puja al padró de las Agudas y va.sen per tota la serra com diu lo aygavés fins a sol ponent y tira tota la serra dels Salaxons fins a las rochas dels Collons, dites Vessaganyas, y de aquí sen va costa avall fins a la primera afrontació del camí real. E assò és quant en lo delmar, que la parròchia passa més enllà en algunas parts.

Índex de topònims

Agudas, las (Llanars): les Agudes	Casa de mossèn Bac (Llanars): casa de mossèn Bac
Agudas, puig de las (Setcases): les Agudes	Charitat, pedró de la (Molló): pedró de la Caritat
Agudas, padró de las (Vilallonga): les Agudes	Ciquiar, coll de casa (Camprodon): coll del Sitjar
Aguileras, rochas (Creixenturri): roques Aguileres	Clariana, rocha (Camprodon): roca Clariana
Aras, coll de (Molló): coll d'Ares	Collons, rochas dels (Vilallonga): roques dels Collons
Avallaneda, torrent d' (Molló): torrent de l'Avellaneda	Coma de Vacas (Tregurà): Coma de Vaca
Bac, el (Vilallonga): el Bac	Comallet (Camprodon): Comalet
Bassas, coll de las (Vilallonga): coll de les Basses	Comas, mas de las (Creixenturri): mas de les Comes
Bassibés, coma de (Setcases): coma de Bacivers	Comila, camp de (Llanars): camp de Comila
Boldòs, serra de (Creixenturri): serra de Boldòs	Con cros (Setcases): Concròs
Boxada-Boxeda, la (Molló): la Boixeda	Companya (Creixenturri):
Caballera, serra de (Llanars): serra Caballera	Corp, rocha del (Creixenturri): roca del Corb
Callar, coma de (Setcases-Vilallonga): coma de Catllar	Cortadas, las (Camprodon): les Cortades
Calzinas, las (Creixenturri): les Calzines	Costa bona, som de (Setcases): Costa-bona
Camí Real (Vilallonga): Camí Ral	Creuheta, la (Creixenturri): la Creueta
Camporotundo (Camprodon): Camprodon	Creixenturri, parròquia i torrent de: Parròquia i torrent de Creixenturri
Cantallops, creu de (Llanars): creu de Cantallops	Creu Trencada, la (Setcases, Vilallonga): la Creu Trencada
Capmagra-Capmagre (Setcases): Capmagre	Crossa del Abat (Creixenturri): crossa de l'Abat
Caritat, puig de la (Molló): puig de la Caritat	Dona, coma de la (Setcases): coma de la Dona
Carosas-Corosas, las, serrat i torrent (Llanars): les Coroses	Dop, torrent del (Vilallonga): torrent del Dob
Carrabias, las (Llanars): les Carrabies	Ezpinals, som d' (Molló): som d'Espinals

- Farriol, puig (Llanars): puig Ferriol
 Faytús, serra de (Llanars): serra de Feitús
 Feytus (Molló): Feitús
 Folcra, mansum de (Camprodon): mas
 Folcrà
 Font Roja del Bac (Vilallonga): font
 Roja del Bac
 Franc, torrent del (Vilallonga): torrent
 del Franc
 Fraser (Setcases): Freser
 Fraxanet, bac de (Molló): bac de
 Freixenet
 Fraxanet, serra de (Llanars): serra de
 Freixenet
 Frexeneda (Camprodon): Freixeneda
 Gallinassa, som de (Setcases, Vilallonga):
 puig de Gallinassa
 Ginebrosa, la (Creixenturri): la
 Ginebrosa
 Ginestera, la (Vilallonga): la Ginestera
 Giny, camp de (Vilallonga): camp de
 Giny
 Girafulla, puig de (Molló): puig de
 Girafulla
 Grexenturell (Creixenturri): Creixentu-
 rell
 Leborà (Camprodon): Llebro, poblet de
 Vilallonga.
 Llanars
 Lieng, collada de (Setcases): collada de
 Lliens
 Llosa, som de la (Setcases): puig de la
 Llosa
 Marrana, coll de la (Setcases): coll de la
 Marrana
 Mijanell, puig de (Tregurà): puig de
 Meianell
 Molina, cortal de la (Vilallonga): cortal
 de la Molina
 Monasterii Sancti Petri (Camprodon):
 monestir de Sant Pere
 Montfalgar (Molló): Montfalgars
 Morens, som de (Setcases): som de
 Morenç
 Morrall, lo (Vilallonga): el Morrall
 Moyó (Molló): Molló
 Naret, torrent de (Vilallonga): torrent
 de Naret
 Nou, rocha de la (Tregurà): roca de la
 Nou
 Orri, collada del (Setcases): collada de
 l'Orri
 Ortigas, jassa de las (Vilallonga): jaça de
 les Ortigues o dels Primals
 Padrissas, las (Llanars, Vilallonga): les
 Pedrisses
 Palancà, torrent de (Llanars): torrent de
 Palancà
 Palomeras, floc de (Tregurà): Palomeres
 Pardinias, parròquia de (Vilallonga):
 Pardines
 Pastera, la (Vilallonga): la Pastera
 Pastura som de (Vilallonga): puig de
 Pastuira
 Payrot curt, cortal d'en (Llanars): cortal
 d'en Pairot Curt
 Pla de Sant Pera, bosc del (Camprodon):
 pla de Sant Pere
 Plans, els (Llanars): els Plans
 Podrit, torrent del (Llanars): torrent del
 Podrit
 Pontiró, floc de (Tregurà): torrent de
 Pontiró
 Porrarolas (Creixenturri): Porreroles
 Porreras, puig de (Creixenturri): puig de
 Porreres
 Pregon, coll (Llanars, Molló): coll Pregon
 Primals, jassa dels (Vilallonga): jaça dels
 Primals o de les Ortigues
 Prugent, coll (Molló): coll Prugent
 Pugna Franchore (Camprodon): Puig-
 francor
 Querroig, roca de (Vilallonga): roca de
 Querroig
 Ritord (Camprodon, Molló): Ritord
 Ritortell (Camprodon): Ritortell
 Roca, la (Llanars, Vilallonga): la Roca,
 poblet de Vilallonga
 Rocacolom (Setcases): Rocacolom
 Roca del Faig (Molló): roca del Faig
 Rocassa, la-Rocassas, las (Camprodon):
 les Rocasses
 Rochabruna, rocha de (Molló): roca de
 Rocabruna
 Salaxons, serra dels (Vilallonga): serra
 dels Xalaxons, Xerixons o Xirixons.

Sanct Pera, torrent de (Molló): torrent de Sant Pere	Urzal, collada de (Setcases): collada d'Orzal
Sarrat, vall del (Tregurà): vall del Serrat	Valle Landrinense (Camprodon): Vall de Llanars o de Llandrius
Setcases, parròquia de (Molló): Setcases	Vessaganyas, las (Llanars, Vilallonga): les Basseganyes
Sobirà, coll (Molló): coll Sobirà	Vila, mas de la (Molló): mas de la Vila Vilallonga
Spinalba (Camprodon): Espinalba	Vinya, torrent de la (Vilallonga): torrent de la Vinya
Spulzella (Camprodon):	
Tech, coma del (Setcases): coma del Tec	
Ter (Llanars, Tregurà): Ter	
Theser (Camprodon): Ter	
Ton, puig de (Molló): puig de Ton	